

Motion till riksdagen 2006/07:U232

av **Marianne Berg m.fl. (v)**

Stärkt skydd för mänskliga rättigheter

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om inkorporering med svensk rätt av vissa MR-konventioner.¹
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen omedelbart ska underteckna tilläggsprotokoll 12 till Europakonventionen om mänskliga rättigheter och skyndsamt förelägga riksdagen protokollet för ratificering.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen bör genomföra de lagändringar och andra konkreta åtgärder som FN:s MR-kommittéer rekommenderar.¹
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen inom FN och EU ska kräva att FN:s sanktionskommitté fortsättningsvis arbetar med respekt för FN-stadgan.
5. Riksdagen begär att regeringen tillsätter en utredning för att utvärdera effekterna av inskränkningarna i rätten till offentlig försvarare och frånvaron av lagstadgad rätt till tolk i brottmål.²
6. Riksdagen begär att regeringen tillsätter en parlamentarisk utredning för att utvärdera 1997 års ändringar i rättshjälpslagen i enlighet med vad i motionen anförs.²
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen bör genomföra en utvärdering av lagen om allmän kameraövervakning.²
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen bör begära nya förhandlingar om rambeslutet om bekämpande av terrorism.²
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om tillförsäkrande av funktionshindrades demokratiska och mänskliga rättigheter.¹

¹ Yrkandena 1, 3 och 9 hänvisade till KU.

Fel! Okänt namn på

² Yrkandena 5–8 hänvisade till JuU.

2 Inledning

Terrorattacken den 11 september 2001 mot World Trade Center och Pentagon har vid sidan av förlusterna i människoliv och skadorna på egendom också lett till ett globalt ”krig mot terrorism”. Bred enighet råder om att terrorism måste bekämpas med kraft och effektivitet, men frågan är vad som nu händer med de mänskliga rättigheterna. Dessa har sedan andra världskriget aldrig varit utsatta för ett så starkt hot som idag. Frågan måste nu ställas: Respekteras de mänskliga rättigheterna på samma sätt för alla människor oavsett ursprung, hudfärg, kön eller religion? Accepterar vi att vissa människors mänskliga rättigheter kränks på grund av den svagaste misstanke om någon anknytning till misstänkta terrorister? Efter den 11 september ifrågasätts och utmanas de mänskliga rättigheterna på bred front. Med USA som anförare – och i vissa fall alibi – passar många regimer världen runt på att utsätta för dem misshagliga organisationer för förföljelse i namn av att de bekämpar terrorism. Andra nationer böjer sig i fruktan eller i brist på egen fri politisk analys för USA:s vilja och deltar i det ”krig mot terrorism” som USA säger sig föra. Sverige utgör inget undantag i detta sammanhang, något som framgått bl.a. av avvisningen av två egyptiska medborgare till hemlandet i december 2001 trots uppenbar risk för tortyr och av frysningen av de tre somaliasvenskarnas tillgångar. Vänsterpartiet anser mot denna bakgrund att det är mer angeläget än någonsin att analysera bristerna i skyddet för de mänskliga rättigheterna i Sverige och ger i denna motion förslag om hur skyddet kan stärkas.

3 Internationella MR-konventioners rättsliga ställning i Sverige

I Sverige tillämpas den s.k. dualistiska principen beträffande tillämpligheten av internationella konventioner i intern svensk rättstillämpning. Det innebär att domstolar och myndigheter inte direkt tillämpar konventioner som Sverige åtagit sig att följa, utan det krävs först att de genom lagstiftning ”transformeras” till svensk rätt eller att konventionen som sådan görs till svensk lag genom att lagstiftaren beslutar om ”inkorporering”. Visserligen gäller principen att domstolarna – i den mån det finns ett tolkningsutrymme som medger detta – skall tolka lagstiftningen fördragskonformt. Men många gånger är detta inte möjligt. Transformationsmetoden har ofta visat att den är mycket ofullkomlig eftersom det många gånger är svårt för lagstiftaren att skaffa en total överblick över vilka lagar som behöver ändras och på vilket sätt för att ett konventionsåtagande som Sverige gjort skall uppfyllas. Den metod som ger säkra garantier för att ett konventionsåtagande effektivt genomförs på nationell nivå är inkorporering. Vänsterpartiet motionerade i många år om att den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna skulle inkorporeras. En överväldigande riksdagsmajoritet avslög varje år motionsyrkandet med moti-

Fel! Okänt namn på

veringen att konventionen inte var skriven som normal svensk lagtext och skulle bli svår eller omöjlig att tillämpa för de svenska domstolarna. När Sverige blev medlem av EU år 1995 beslutade en enhällig riksdag om inkorporering av Europakonventionen. Nu har nästan åtta år gått sedan denna inkorporering och inget har försorts om problem hos domstolar eller myndigheter med tillämpningen. När det gäller andra grundläggande MR-konventioners ställning i svensk rätt brukar Sverige regelmässigt utsättas för allvarlig kritik från de organ som övervakar konventionernas tillämpning för att konventionerna inte gjorts tillämpliga i svensk rätt och därmed möjliga att åberopa inför domstolar och myndigheter. Ett sådant exempel är kritiken från FN:s kommitté för mänskliga rättigheter i april 2002 i samband med granskningen av Sveriges femte rapport om tillämpningen av den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter. Kommittén beklagade att konventionen inte kunde åberopas inför svenska domstolar eller myndigheter och framställde kravet att Sverige skall se till att den nationella lagstiftningen ger en fullständig tillämplighet för de rättigheter som konventionen garanterar. Regeringen bör snarast lägga fram förslag till riksdagen om lagstiftning som inkorporerar följande MR-konventioner med svensk rätt: Internationell konvention om medborgerliga och politiska rättigheter, Internationell konvention om avskaffande av alla former av rasdiskriminering, Konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor, Konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning och Konvention om barnets rättigheter. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

4 Svenskt undertecknande och ratificering av tilläggsprotokoll 12 till Europakonventionen om mänskliga rättigheter

Det nuvarande diskrimineringsförbudet i artikel 14 i Europakonventionen om mänskliga rättigheter gäller endast rättigheter vilka omfattas av konventionen. För att eliminera denna allvarliga begränsning av skyddet för de mänskliga rättigheterna har ett tilläggsprotokoll 12 till konventionen förhandlats fram. Tilläggsprotokollet utsträcker diskrimineringsförbudet så att det omfattar åtnjutandet av alla rättigheter vilka är reglerade i lag. Detta är ett viktigt steg i arbetet för att förverkliga principen om alla människors lika värde. Tyvärr har Sverige varken undertecknat eller ratificerat protokollet. Regeringen har ifrågasatt om ett tilläggsprotokoll är rätt metod eftersom det tar lång tid innan Europadomstolen hunnit utveckla en praxis. Detta är en mycket anmärkningsvärd hållning eftersom samma argument likaväl kan användas mot själva konventionen. Konventionen är även den ett levande instrument, med en praxis från domstolens sida, som ständigt utvecklas beroende på samhällsförhållandenas förändringar. Detta argument skulle även kunna anföras mot ny nationell lagstiftning över huvud taget. Det har också anförts från rege-

ringen att det inte kan uteslutas att en stat kan komma att hållas ansvarig enligt protokollet på grund av vad som hänt i den enskildes förhållande till tredje man, t.ex. en hyresvärd eller restaurangägare. Men själva konventionen medför ju viss s.k. Drittwirkung, dvs. är tillämplig även mellan privata rättssubjekt. Saken har varit föremål för en relativt omfattande diskussion i den juridiska doktrinen. Frågan inställer sig om regeringen i själva verket har inlett en process för att distansera sig från denna fundamentala mänskörättskonvention.

De argument som regeringen anför mot tilläggsprotokollets form och innehåll saknar bärkraft, och det är synnerligen angeläget att regeringen omgående undertecknar protokollet och att det sedan skyndsamt föreläggs riksdagen för ratificering. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

5 Åtgärder med anledning av kritik mot Sverige från de FN-kommittéer som övervakar olika MR-konventioner

När Sverige rapporterar till de FN-kommittéer som övervakar de olika MR-konventionerna, brukar det regelmässigt riktas kritik från kommittéerna för att konventionen inte uppfyllts på vissa punkter, ofta i kombination med rekommendationer om att lagstiftning eller andra åtgärder bör vidtas. Kritik framförs också ofta i anslutning till behandlingen av enskilda fall. Så har t.ex. FN:s kommitté mot tortyr vid inte mindre än elva tillfällen kritiserat Sverige för att ha beslutat om avvísningar trots att det förelegat risk för tortyr. Men här saknas tydligen viljan att göra något effektivt mot missförhållandena. Någon annan förklaring står knappast till buds beträffande de ständigt upprepade konventionsstridiga avvísningsbesluten. I regeringens skrivelse 2001/02:83 En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna lämnas felaktiga uppgifter om att Sverige alltid rättar sig efter beslut av Europadomstolen och CAT-kommittén. Så är icke fallet. Regeringen bör ta kritik från FN:s MR-kommittéer på största allvar, inte enbart genom att uttrycka detta i skrift utan även genom att genomföra de lagändringar och andra konkreta åtgärder som kommittéerna rekommenderar. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

6 Rätten till asyl – en mänsklig rättighet

Rätten att söka och åtnjuta asyl slås fast i artikel 14 i FN:s Allmänna deklaration om de mänskliga rättigheterna. Det är en mänsklig rättighet som är föremål för systematiska kränkningar i Sverige. Läget har förvärrats ytterligare

Fel! Okänt namn på

genom det av den svenska regeringen godkända direktivet om transportörsansvar.

7 Rätten till en opartisk rättegång

Envar som är anklagad för ett brott skall ha rätt till en opartisk och offentlig rättegång för att få anklagelserna prövade. Denna rättighet garanteras både i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter och i den europeiska konventionen om mänskliga rättigheter. Tre svenska medborgare av somaliskt ursprung har nyligen fått erfara vad det i praktiken kan innebära att få denna rättighet kränkt. Personer och organisationer som troddes ha kontakt med Usama Bin Ladin eller al-Qaida-nätverket placerades av sanktionskommittén i FN:s säkerhetsråd på en lista med innebörd att deras tillgångar skulle frysas. De tre svenskarna placerades på listan som genom en EU-förordning gjordes till omedelbart gällande lag i EU:s medlemsstater. Svenskarna har bestämt tillbakavisat alla anklagelser, men har inte fått ta del av det material sanktionskommittén grundat sitt beslut på, en situation som inte är helt olik den asylsökande står inför gentemot Utlänningsnämnden. Sanktionskommitténs beslut strider sannolikt mot FN-stadgan, men maktpolitiska realiteter gör att detta inte kan fastslås. Möjligheten att få besluten prövade i svensk domstol har varit utesluten av ekonomiska skäl. Försäkringsbolagen har inte velat medge att hemförsäkringens rättsskydd utnyttjas. Numera har de tre svenskarna avförts från listan. Nödvändigheten att göra grundläggande förändringar i sanktionskommitténs sätt att hantera dessa frågor för att det fortsättningsvis skall stå i överensstämmelse med artiklarna 1, 55 och 56 om skydd för de mänskliga rättigheterna i FN-stadgan kvarstår. Regeringen bör både inom FN-systemet och inom EU driva krav på att FN:s sanktionskommitté fortsättningsvis skall arbeta i respekt för FN-stadgan. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

8 Rätten till offentlig försvarare i brottmål

I proposition 1983/84:23, som godtogs av riksdagen, begränsades rätten till offentlig försvarare i brottmål. Begränsningarna genomfördes av statsfinansiella skäl.

Rätten till försvarare kan givetvis ha betydelse för utgången av ett mål. Lagändringen från 1983 har aldrig utvärderats, inte heller har det gjorts några jämförelser med hur olika domstolar tillämpar lagen. Det är också så att tillgång till tolk inte är en rättighet utan domstolen har möjlighet att förordna tolk om det bedöms vara nödvändigt.

Regeringen bör tillsätta en utredning för att utvärdera effekterna av inskränkningarna i rätten till offentlig försvarare som genomfördes 1983 och hur frånvaron av lagreglerad rätt till tolk i brottmål påverkar den tilltalades

möjligheter till försvar. Riksdagen bör göra en framställan till regeringen om detta.

9 Rättshjälp i tvistemål

Proposition 1996/97:9, som godtogs av riksdagen, har inneburit att rätten till allmän rättshjälp i tvistemål radikalt beskurits av statsfinansiella skäl. I princip hänvisas numera till rättsskyddet i hemförsäkringar m.m. När lagändringen förbereddes gjordes en undersökning av vilka grupper i samhället som i stor utsträckning saknade hemförsäkring. Inte oväntat visade det sig vara låginkomsttagare, invandrare, hyresgäster och andra grupper med svagare ekonomisk position än genomsnittet. Rättsskyddet är maximerat till 100 000 kronor per fall. Det har visat sig innebära att den som t.ex. driver en komplicerad vårdnadsvist i domstol kan riskera att stå utan juridiskt biträde i andra instans. I försäkringstvister om trafikskador har en genomgång av domar i Svea hovrätt visat att när ett försäkringsbolag överklagat ett mål till hovrätten, har rättegångskostnaden för den som förlorat målet i genomsnitt uppgått till 170 000 kronor sedan rättsskyddet fråndragits. Det betyder att den som överväger att processa mot ett försäkringsbolag riskerar att dra på sig en personlig skuld på 170 000 kronor, en oerhörd summa för de flesta människor. Innebörden av detta är att numera måste man vara rik för att ha möjlighet att få rätt i Sverige. Domstolsverket har på regeringens uppdrag gjort en utvärdering av 1997 års förändringar i rättshjälpslagen. Utvärderingen redovisades i oktober 2001 och den utmärks av en mycket positiv uppfattning om hur förändringarna slagit igenom i praktiken. Emellertid präglas utredningen mycket påtagligt av ett kameralt synsätt, där det överordnade värdet är att statsutgifterna för rättshjälpen reduceras. Det föreligger därför ett behov av en kompletterande utvärdering i form av en parlamentarisk utredning som görs utifrån ett annat perspektiv, där den enskildes möjligheter att oberoende av ekonomisk ställning kunna hävda sin rätt ställs i fokus. Domstolsverket förfaller att ha tappat bort att "allas likhet inför domstolarna" är en grundläggande mänsklig rättighet som bl.a. stadgas i artikel 14 i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, där målsättningen borde sättas högre än att Sverige inte skall göra sig skyldig till ett direkt konventionsbrott.

Regeringen bör tillsätta en parlamentarisk utredning för att utvärdera 1997 års ändringar i rättshjälpslagen utifrån de angivna utgångspunkterna. Riksdagen bör göra en framställan till regeringen om detta.

10 Skyddet för den personliga integriteten

Allmän kameraövervakning är tillåten endast om vissa förutsättningar är uppfyllda. Undersökningar gjorda av Svenska Helsingforskommittén visar att endast hälften av de som har tillstånd för kameraövervakning uppfyllde vill-

Fel! Okänt namn på

koren för kameraövervakningen. Bristerna gällde frånvaro av upplysning, genom skyltning eller på annat sätt, om att kameraövervakning förekom och att kameraövervakningen omfattade ett större område än tillståndet avsåg. Trots länsstyrelsens lagreglerade tillsynsplikt hade bara en mindre del av tillståndshavarna varit föremål för tillsyn de senaste fyra åren. När länsstyrelserna tar ställning till tillståndsansökningar för kameraövervakning väger ofta hänsynen till den personliga integriteten lätt i förhållande till intresset av att förebygga brott. Den successivt mer sofistikerade tekniken betyder att utrymmet för personlig integritet hela tiden krymper. Regeringen bör mot denna bakgrund låta genomföra en allsidig utvärdering av lagen om allmän kameraövervakning med särskild inriktning på frågan om hur den enskildes personliga integritet skyddas i detta sammanhang. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

11 Rambesluten om bekämpande av terrorism

Ett mycket viktigt rambeslut har tagits i EU för att effektivisera terroristbrottsbekämpningen, nämligen rambeslutet om bekämpande av terrorism. Beslutet bär tydlig prägel av hastverk och drevs snabbt igenom i efterdyningarna av 11 september-händelserna. Brottbeskrivningarna i terrorismbeslutet motsvaras redan av straffbelagda handlingar i Sverige. Den stora faran är att mycket lösligt definierade avsikter med de brottsliga handlingarna gör det möjligt att klassificera dem som terrorism och föremål för radikalt skärpta straff. Definitionen på vad som skall anses utgöra terrorism blir nödvändigtvis godtycklig och influerad av politiska uppfattningar. Rambeslutet jämnar vägen för inskränkningar i yttrandefriheten och demonstrations- och församlingsfriheten. Det rådsuttalande utan rättslig betydelse som fogades till rambeslutet och där det hävdades att de som i likhet med antinazistiska motståndskämpar under andra världskriget arbetar för att bevara eller återupprätta demokratiska värden inte skall omfattas av terroristdefinitionen, bekräftar bara att de i själva verket just omfattas av definitionen. Regeringen bör omedelbart begära förnyade förhandlingar om rambeslutet för att eliminera de inslag i beslutet som utgör ett hot mot rättsstaten. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

12 Funktionshinder och demokratiska och mänskliga rättigheter

Möjligheten att utöva sina demokratiska rättigheter, t.ex. rösträtten eller tillgången till offentlig information, är inte självklar för alla samhällsmedborgare. Språket kan vara ett hinder och för många funktionshindrade den rent

Fel! Okänt namn på

fysiska tillgängligheten. 9 kap. 2 § andra stycket vallagen stadgar endast att fysiskt funktionshindrade vid behov har rätt att anlita hjälp vid röstningen. Problemet är att det inte finns något som tillgodoser kravet på rösthemligheten. Problemet har ytterligare förstärkts genom personröstningen. Ofta saknas valmaterial för synskadade personer. Ett annat problem är att vallokalerna ofta är placerade i skolor eller andra miljöer som inte anpassats till rörelsehindrades särskilda behov. Valda företrädare med funktionshinder har ofta svårt att delta i beslutsfattandet på grund av fysiska och praktiska hinder. Vissa begränsade ändringar i vallagen om vallokalers tillgänglighet för fysiskt funktionshindrade trädde i kraft den 1 april 2002 (SFS 2002:68). Regeringen bör under denna mandatperiod utvärdera i vilken mån lagändringarna lett till att de fysiskt funktionshindrades utövande av rösträtten i 2006 års riksdags-, landstings- och kommunalval har kunnat ske under värdiga och jämlika former. Regeringen bör lämna förslag till riksdagen om erforderliga lagändringar för att fysiskt funktionshindrade skall tillförsäkras sina demokratiska rättigheter i samband med allmänna val. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Stockholm den 29 oktober 2006

Marianne Berg (v)

Jacob Johnson (v)

Hans Linde (v)

Pernilla Zethraeus (v)

Kalle Larsson (v)

Lena Olsson (v)